

היו שלום ותודה על הדגים

מאחורי הקרב על ביטול המכס על הדגים מסתתר סיפור חברתי וכלכלי רחב הרבה יותר: הקיבוצניקים שטוענים שהמדינה מפקירה אותם, האוצר שרוצה להוריד מחירים ובינתיים מיטיב בעיקר עם היבואנים, התעשייה המקומית שלא מצליחה להדביק את הכלכלה הגלובלית, הממשל הסיני שמכרסם במסורת הציונית, ורמי לוי אחד שממשיך לחייך, כרגיל

ארי ליבסקר || צילומים: עמית שעל

מראשו של הגלבוע אפשר לצפות מטה, על המפגש בין עמק יזרעאל לעמק בית שאן, שנקרא כיום עמק המעיינות, שם חדרש ומכוכס שבאמצ' עותו היישובים הכפריים כמו מנסים לברוח מאיזו תרמית לא מוצדקת של העיר בית שאן. אינספור ריבועים כחולים מרצפים את השטח, בריי כות ועוד בריכות, המשרות תחושה צוננת גם בחום הקיץ הקשה. ביום חול אחר בשבוע שעבר צפיתי בנוף הזה כשלצרי שני קיבוצניקים, עמחי גלר וגיא שריד. גלר (60) מקיבוץ ניר דוד שלמרגלות הגלבוע היה בעבר מוזכר המשק, וכיום הוא בכיר בארגון מגדלי הדגים הארצי. שריד (35) הוא מנהל אגף המדרגה בקיבוץ לוחמי הגטאות שבגליל

נוף הבריכות מהגלבוע.
"הריאה הכחולה הגדולה
חיהפך לשממה יבשה
בעקבות החלטה אחת של
שר האוצר משה כחלון",
מוזהיר עמיחי גלר

מסילות הצמוד, ואת חיאל ניזרי (60), כבר 18 שנה מרכז המדגה של קיבוץ שלוחות שמדרום-מזרח לניר דוד ומסילות.

ניזרי, סגל, שריד וגלר כולם קיבוצניקים אסלים. לא כמו בפרודיה של "ארץ נהדרת" על הגנעטרוץ, אלא כמו אנשי אדמה, ובמקרה הזה אנשי מים, מנוסים ומקצועיים, שרואים בחקלאות שליחות ציונית ומאמינים במדינה. מאמינים למדינה. או לפחות האמינו עד לאחרונה. "אפס מכס, אתה מבין, אפס מכס...", אמר סגל, עדיין מתקשה להאמין.

הניסוי בהורדת המכס לאפס הוכרו לפני כארבע חודשים, במרץ. הוא היה מוגבל בכמות הדגים המיובאים ובזמן – לארבעה חודשים בלבד – וכלל פיצוי של מגדלי הדגים בסכום של 19 מיליון שקל. כשהאוצר ריבר על הפיכת הביטול לקבוע, ביקשו המגדלים להסתפק בהורדת המכס ל-50%, בתהליך שיימשך חמש שנים. בסופו של דבר, כאמור, ההורדה תיפרס של פני שנה וחצי בלבד, ותסתיים בביטול מוחלט של המכס.

לטענת המגדלים, בסיכומו של הניסוי הנוכחי המיחירים לא ירדו משמעותית, אף שהשוק הוצף דגים מיובאים. הם מציגים נתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שלפיהם לפני ביטול המכס המחיר הממוצע לצרכן של דג מפולט היה 40–41 שקל לק"ג; במרץ הוא ירד ל-38 שקל, באפריל ל-32, ובמאי טיפס בחזרה ל-34. "בסופו של דבר מי שמרוויח הן רשתות השינוק והיבואנים, אבל לא הציבור. מדובר בשערי-רייה", אמר לי גברי איכנוולד (61) מצור יצחק, מנכ"ל דגת הארץ, חברת שיווק הדגים של הקיבוצים.

האוצר טוען אחרת, בהסתמך על נתונים של חברת סטורנקסט. לטענתו, המחירים ירדו מ-36.2 שקל בתחילת 2016 ל-25 שקל באפריל. "בחודשים שבהם התקיים יבוא בפטור ממכס המחיר לצרכן ירד ביותר מ-10 שקלים, דהיינו הצרכן הישראלי נהנה מרובה המכריע של הפחתת המכס", נמסר מהמשרד. "ביטול המכסים באופן קבוע עתיד להוביל להפחתת מחירי האמנון בשיעור של כ-30%, והפחתת המכסים על כלל הדגים עתידה להוביל לחיסכון של יותר מ-300 מיליון שקל לצרכן הישראלי מדי שנה".

כיבוש סיני בדמות פילה אמנון

כמו באינספור תחומי ייצור אחרים, גם בענף הדגים האיום מגיע מסין, בדמות דגי אמנון שכבר מגיעים כפי-לה קפוא, מנוילן היטב, שנמכר בנמל חיפה במחיר של 13 שקל לק"ג ובלא מעט מקרים גם בפחות. פילה קפוא של המגדלים המקומיים, לשם השוואה, נמכר לרשתות בכ-25 שקל לק"ג. לטענת המגדלים, שמסתמכים על חוות דעת שהזמינו ממומחים לשוק הסיני, המחיר הנמוך

מרכז המדגה חגי סגל: "הדגים יישארו זולים כל עוד תהיה להם תחרות מקומית, אבל ברגע שזו תחוסל – הסינים יעלו מחירים. בכל העולם המערבי שומרים על החקלאות. נראה אותך מכניס דגים לאירופה, אין דבר כזה"

מכס כזה או אחר. בהחלט יכול להיות שהחקלאות הימית בקיבוצים תעבור בשנים הקרובות את מה שעברה תעשיית הטקסטיל של עיירות הפיתוח לפני שניים-שלוש עשורים. ושם החלטה של שר אוצר או חקלאות לא תוכל לשנות את העתיד.

אפס מכס, אתה מבין, אפס מכס

מעבר לתשתית הכלכלית שענף המדגה מספק לקיבוצים, 500 ישראלים מתפרנסים באופן ישיר מגידול דגי בריכות, ועוד 1,500 מתפרנסים מהמפץ עלים ומשירותים נלווים. כמעט 80% מהדגים מגיעים מכאן, מרצף העמקים ירעאל-ביית שאן-הירדן. השאר גדלים בגליל, במפרץ עכו ולאורך חוף הכרמל. בסך הכל יש בארץ 27 אלף דונם של בריכות, ומהם נשלים מדי שנה 15,900 טונות דגים, שנמכרים כולם בשוק המקומי. הענף הזה כמעט בן 100: הקרפיונים הראשונים יובאו מאזור הבלקן כבר ב-1920. ב-1938 רשם הענף קפיצה דרמטית, עם הצלחת ההרבעות הראשונות בניר דוד (תל עמל), הקיבוץ הראשון באזור זה שחנך את שיטת ההקמה של חומה ומגדל, שנתיים קודם לכן. מאז נשאר המדגה ענף מרכזי בקיבוץ ומקור לגאוה, וגם כיום, אחרי ההפרטה ואחרי שצומצם, הוא אחד ממקורות ההכנסה העיקריים, לצד מפעל המייצר מדבקות, תיירות וגידולי שדה.

ניר דוד הוא אחד היישובים הפסטורליים בארץ: המדשאות מוריקות, עצי הדקל שופעים, ונחל הקיבוץ צים, האסי, חוצה אותו לאורכו. אירופה בעמק. משרדי המדגה נמצאים באסם ששופץ, שעליו מתנוסס שיר של אלתרמן לקיבוץ שלמרגלות הגלבוע, אותו גלבוץ שקולל באל טל ואל מטר: "תבורכי, תל עמל, במטר ובטל. בדגה עלי גל, תל עמל". קירות המבנה מעוטרים בצילומים היסטוריים של דייגי הקיבוץ לדורותיהם, אלה שהעבירו את כל הירע האדיר שנצבר כאן מדור לדור. כאן פגשתי גם את חגי סגל (53), מרכז המדגה של ניר דוד, שכבר התאחד עם זה של קיבוץ

המערבי. הם סקרו בפניי את הבריכות הפרוסות לרגלינו, ואז עשינו את דרכנו במורד מן ההר אל העמק. ככל שיורדים נוף הבריכות נהפך דומיננטי יותר. הן לא נגמרות, ומשתרעות מזרחה לכיוון בקעת הירדן. הכחול-כחול הזה היה בחודשים האחרונים לזירת קרב. הקיבוצניקים הרגישו שהם נלחמים על קיומו של כל הענף. "כל זה הולך להיעלם", אמר לי גלר והצביע על המים. "הריאה הכחולה הגדולה תיהפך לשממה יבשה בעקבות החלטה אחת של שר האוצר משה כחלון לפתוח את השוק ליבוא ולהסיר את המכס על הדגים, דבר שיגרם להצפת השוק בסחורה מיובאת ולהעלמת ענף הדיג בישראל".

הדייגים שפגשתי היו כולם סוערים. הם דיברו על "לשבור את הכלים". תכננו הפגנה מול הבית של כחלון. השבוע כבר הסתמן פתרון שיכול להניח את דעתם, בדמות הורדה הדרגתית של המכס עד לביטולו המלא ב-2018 במקביל לסיוע של המדינה לדייגים – מענקי השקעות ורשת ביטחון. האיום של ביטול כל המכס בבת אחת באופן שיפגע קשות בענף כנראה הוסר, אבל הדייגים עדיין חוששים. ואלה פחדים עמוקים. כי כל הסכך הזה של ייצור מקומי-יבוא-רגולטור חושף תהליכים רחבים שחורגים בהרבה מענף הדיג.

מראה בריכות הדגים באמת פותח את הלב, אבל התמונה תמיד מורכבת יותר. לדייגים, באופן טבעי, אין אינטרס מובהק לפעול להורדת מחירי הדגים. לא בטוח שגם היבואנים המתחרים מתאמצים להבטיח הורדה משמעותית כזאת. האוצר רוצה להוריד את המחירים, אבל לא ברור אם ביטול המכס יעשה זאת, ומתי. בחודשים האחרונים ביטול מוגבל של המכס השיג ירידה מסוימת בלבד במחירים, והצדדים עדיין מתווכחים כמה גדולה היא היתה ומי אשם בכך שהמחירים לא ירדו עוד יותר. אבל מעבר לנעלם הכלכלי הגדול, בסופו של דבר יש כאן שוב סיפור על גלובליזציה מול שוק מקומי, שבו כל צד נאחז באינטרס הצר שלו. לאחר הצדדים, זה נכון, יש היסטוריה ציונית שלמה מאחוריו. אבל איוה ערך יש לה כיום: השינויים הכלכליים הרחבים, בארץ ובעולם, גורמים יותר מהחלטה רגולטורית כזאת או אחרת על

מימין: ניזרי, גלר, סגל ואיכנוולד במפעל. "כשהשוק יוצף בפילה זול לא תהיה לנו ברירה אלא להוריד את מחירי הדג הטרי, והחשש הוא שיסגרו את המדגים"

בבריכות ניר דוד.
2,000 עובדים, 27 אלף
דונם בריכות, כ־16
אלף טונות דגים בשנה,
אבל פילה האמנון
הסיני זול במיוחד

במפעל בניר דוד.
הדגים מגיעים לכאן
חיים, ואז מושלכים
למים בטמפרטורה
הקרובה ל־0 מעלות
ומתים מיד

כשהמכס בוטל ניצל לוי את ההזדמנות לחזק את תדמית העוף בשקל, וחתך את המחירים של הפילה ל־18 שקל לק"ג. "השאר לא הורידו מחירים כי הם נשארו עם הסטוקים הישנים, אבל אני מכרתי כמ' חיר של הסחורה שקניתי", הסביר לי השבוע, "וכמו תמיד, הרווח שלי היה על הכמות שמכרתי ולא על המרווח של העלאת המחיר לצרכן". הוא גם מוסיף שאין לו עניין להרוג את הענף המקומי, שממנו הוא רוצה להמשיך לקבל את הדגים הטריים, ושלדעתו "צריך לעזור למגדלים, לסבסד להם את המים ואת החשמל ולהוריד להם עלויות". גם כאן הוא מדבר מפוזציה משולבת: לוי נכנס לאחרונה כשותף במיזם לגידול דגים בבריכות שהיו שייכות לקיבוץ בית השיטה, שוויתר על הענף. "אני מתכוון להיכנס גם לשוק הדגים הטריים ולהוריד את המחירים גם שם, ושוב הרווח יהיה פועל יוצא של הכמות שאני מוכר", הוא אומר.

הכניסה הזאת של לוי מסמנת אולי יותר מכל את עומק השינוי שעובר הענף. אם התקווה היתה להת' מקד בדגים טריים, בזכות הסיוע המוכטח מהמדינה, לא בטוח שהיא ריאלית. כי בשוק שיוצג בפילה מיובא זול, רבים מהצרכנים יעדיפו לקנות אותו ולא לשלם כ־29 שקל לק"ג אמנון טרי. "כרגע שהשוק יוצף, לא תהיה לנו ברירה אלא להוריד את המחירים כדי שית' מודדו מול המחיר הזול של הפילה", הסביר גלר. "אני חושש ממצב שבו יסגרו את המדגים ואז מי שישתלט על הענף הוא רמי לוי ובעלי רשתות אחרות".

השאלה היא, כאמור, אם הפילה יישאר זול. תמו' נת המצב לא נוטה לטובת המגדלים, שנתמכים בידי משרד החקלאות: אם כעלי רשתות רוצים להשאיר את המחיר נמוך, בסופו של דבר הם ימצאו את הדרך, ובכך יפגעו גם ברווחים של הקיבוצים מהדגים הטריים. אז הקיבוצים עוד נאבקים, גם אם לרגעים, מתחת לפני המים, נרמה לי שגם הם יודעים שאת הנתיב הזה כבר יהיה קשה לשנות. וכן, זה כואב. "הקיום שלנו פה זה לא רק עניין כלכלי, אלא עניין של הגשמה ציונית", אמר לי בסוף הסיור רפי כפרי, מנכ"ל קבוצת שאן, המאגדת את כל המפעלים באזור. "כל העמק הזה והאזור מתבססים על חקלאות ועל גידולים. ענף הדיג דומיננטי כאן, לצד ענף החלב. כחקלאים אנחנו עוב' רים בימים אלה מתקפה מצד האוצר, שיכולה לגרום נזק בלתי הפיך לכל האזור. זה קורה גם בענף הויתים, בירקות להקפאה, בחמוצים ובשימורים. לקח לנו שנים להתאושש ממשבר הבנקים והקיבוצים, ובשנים האחרונות אנחנו מתחזקים כלכלית, האזור חווה פריחה, הבנים חוזרים לחיות כאן. ויש לכל זה חשיבות בש' מירת הגבול של המדינה. המצב שלנו לא שונה משל אוכלוסיות אחרות במדינה שנאבקות, אבל אותנו לא תראה יוצאים לרחובות ומייללים, אנחנו לא יודעים לעשות את זה".

רמי לוי: "צריך לעזור למגדלים, לסבסד להם את המים ואת החשמל ולהוריד להם עלויות. ואני מתכוון להיכנס גם לשוק הדגים הטריים ולהוריד את המחירים גם שם, ושוב הרווח יהיה פועל יוצא של הכמות שאני מוכר"

גם מייבאות. במשרד של בית האריזה המשיך גלר להציג את הנתונים: גידולו של כל דג עולה כ־11 שקל לק"ג, ולכן הארגון ממליץ למגדלים למכור למשווקים כ־12 שקל לק"ג דג טרי, אבל לרוב המ' שווקים מצליחים להוריד את המחיר שהם משלמים, בעשרות אנורות ואפילו יותר, כלומר למחירי הפסד. במילים אחרות, המגדלים המקומיים מוכרים דג טרי בערך באותו מחיר שבו היבואנים קונים פילה קפוא – כשבסוף, בסופרמרקט, הצרכן משלם על פילה יותר מאשר על דג טרי. המגדלים גם מוכרים פילה קפוא מקומי במחיר כפול ממחירו של המיובא. זו באמת תחרות די אבודה.

"לפעמים אני קונה את הפילה במחיר של 11 שקל לק"ג", מתגאה תמיר דהבני, האחראי ליבוא הדגים בחברת יבוא המזון בלדי וחבר בחטיבת יבוא דגים בלשכות המסחר. לטענתו, בטווח הארוך גם הצ' רכן ייהנה מהחזרה משמעותית. "המחירים לא יורדו בשלושת החודשים הראשונים כי נשארו עוד דגים מהמלאי הישן, שעליו שילמנו מס. עשינו שקלול של שני הסכומים, של עלות הדג המיובא ללא מכס ועלות הדג המקומי שעליו שילמנו מס, ולכן המחיר לא ירד בהרבה, אבל ברגע שיורידו את המכס באופן קבוע המחיר לצרכן יירד ל־17-18 שקל לק"ג פילה בממוצע", הסביר.

לצד סוגיית המחירים העלו המגדלים טענה נוס' פת. "אנחנו יודעים שכמה יבואנים קיבלו אינפורמציה על הורדת המכסים והזמינו כמות גדולה של סחורה לפני", אמר לי איכנולר בשבוע שעבר, והשבוע הת' ברר שמבקר המדינה כבר בודק לעומק את הנושא.

בדרך לעולם של דג בשקל?

חצי שנה לפני שהקרב על הדגים הקרים התחמם נכנס לזירה רמי לוי, עם השקת המותג הפרטי שלו, המבוסס על יבוא עצמי של כשרים, דגים ויינות.

כל כך חייב להיות תוצאה של סבסוד של ממשלת סיון חלק מהיבואנים, יש לציין, מסכימים עם ההערכה הזאת. אבל להבדיל מהיבואנים, למגדלים יש עוד טענה: הסבסוד הזה הוא עוקץ. "הדגים יישארו זולים כל עוד תהיה להם תחרות מקומית, אבל ברגע שזו תחוסל – הסינים יעלו מחירים", הסביר סגל. "בכל העולם המערבי שומרים על החקלאות. נראה אותך מכניס דגים לאירופה, אין דבר כזה. אתה יודע כמה תקנים ומגבלות הם מפעילים כדי לשמור על השוק שלהם ועל עצמאותם של החקלאים? לישראל מכניסים תר' צרת מהרמה הנמוכה ביותר, עם פיקוח שלומיאלי של שנות השישים. אנחנו מגדלים דגים בקושי רב, והי' ממשלה מפקירה אותנו". שריד נכנס לזכרון נסער: "ברוכות הדגים הולכות להיעלם. ביבי מסתובב בא' פריקה ומשוויץ בהישגי החקלאות הישראלית, ואכן אין בעולם הישנים ופיתוחים שמשתווים לפיתוחים שלנו. אבל כדי לשמור על הגאווה הזאת צריך חק' לאות מקומית, אחרת נאבד את כל הירע, שמהווה יתרון על שווקים במזרח הרחוק שנמצאים 50 שנה אחרינו. הירע הזה נוצר פה בעבודה יומיומית במדגה, לא בישיבה בתל אביב או במשרדים של נערי האוצר". כך יצאנו מהמשרד הממוזג לשטח, לבריכות של ניר דוד, להספיק לראות את הדילול – הוצאת הדגים מהבריכות. הפיתיון הוא מזון על רשת הפרוסה בין ארבעה עמודים. כשהדגים נאספים לאכול, היא נש' לפת ומשליכה אותם לרשת אחרת. משם הם מובלים למשאבה, הלוקחת אותם למתקן ניור גדול עם מסוע שדוהר ברעש מחריש אזניים. קיבוצניקים ותאילנדים עומדים משני צדי המסוע, תופסים את הדגים בידיים חשופות, מפרידים בין קרפיונים לאמנונים וזורקים אותם למכלי מים עם חמצן הנמצאים על משאית, שמוכילה אותם היישר לבית האריזה בקיבוץ. במפעל הם מושלכים למכל עם מים בטמפרטורה קרובה ל־0 מעלות צלזיוס, ומתים מיד. רובם נערמים בתבניות קלקר עם קרח, בדרכם לחנויות הדגים. האחרים ער' ברים להקפאה, לניקוי שקששים או לפילוט במחלקה אחרת במפעל. המקום סטרילי: נכנסים רק עם חלוק וכוכע, שוטפים ידיים בסבון וכחומר חיטוי, הטמפר' טורה היא תמיד 18 מעלות או פחות. אחרי הקיבוצני' קים והתאילנדים, את הניקוי והפילוט עושים עובדים ערבים במהירות מעוררת השתאות.

בית האריזה הזה שייך לדגת הארץ, חברה בבעלות ניר דוד, מסילות וקיבוצים נוספים. זו אחת משלוש החברות הגדולות העוסקות בשיווק דגים, לצד חברת נטו של משפחת עזרא וחברת מאסטרפוד של יורם לוסיג'ר – ששתיהן קונות מקיבוצים אחרים אבל

דייגי עבר בניר דוד, שביסס את ענף בריכות הדגים בארץ. עדיין אחד ממקורות ההכנסה המרכזיים של הקיבוץ

